

Děrné štítky a holocaust: nepříjemná pravda

Lukáš Erben 30. 7. 2013

Závěrečný díl seriálu o úloze technologií ve světové válce. Je možné vinit výrobce pistole za vraždu, která s ní byla spáchána? Lze vinit výrobce semtexu za to, že byl použit k teroristickému útoku? Lze vinit dodavatele informačního systému za zlo, které bylo s jeho pomocí mnohem efektivněji pácháno?

34

Válka i holocaust by se nepochybně odehrály i bez účasti či v případě přímého odporu Dehomagu (a IBM). I ta nejskvělejší technologie může být zneužita, a informační technologie mají ke zneužití ze strany státu a dodavatelů "řešení" obrovský potenciál. Koneckonců, jak jsme zmínili v jednom z předchozích dílů, IBM se nechovalo jinak než řada dalších amerických, nebo chcete-li globálních společností na počátku a v průběhu druhé světové války. Dokud mohlo, řídilo své pobočky v evropských zemích (typicky do okamžiku, než tomu, přinejmenším oficiálně, zabránila americká legislativa v podobě "General Ruling 11" (to zakazovalo finanční transakce se třetí říší bez výjimky a povolení ministerstva financí), poté přebíraly ne-li přímou kontrolu, tak přinejmenším dohled pobočky v neutrálních zemích – především Švýcarsku.

Nelze přitom tvrdit, že by západ nebyl informován o tom, co se v Říši děje. O plánech na "konečné řešení" se spojenci dozvěděli během léta 1942 a již v prosinci 1942 vydali prohlášení, které varovalo všechny, kdo se podílí na válečných zločinech nebo spolupracují na nacistické genocidě: budete souzeni mezinárodními soudy. Po celou válku přitom zůstalo prakticky všechno vybavení pro zpracování děrných štítků, které třetí říše využívala, vlastnictvím Dehomagu a dalších dceřiných společností IBM a byl za ně placen pronájem – zisk z něj, společně se stroji, které nebyly při osvobození Evropy zničeny či poškozeny, se po válce vrátil "velké modré".

Protektorátní příklad

Dehomag a další podřízené podniky měly pochopitelně svého říšského správce, který nahradil dřívější správní radu. To ale neznamenalo, že by se v samotném vedení jednotlivých poboček muselo něco zásadního měnit. Například v protektorátu Čechy a Morava ponechal říšský správce Hermann Fellingner ředitelem Emila Kučka, kterého na místo dosadil před válkou sám Thomas Watson. Česká pobočka během války zdvojnásobila své kapacity pro výrobu děrných štítků, které odebírala hlavně železnice na východní frontě, kam byly také převezeny tabelátory a další stroje z české pobočky. Jak vše fungovalo, popisuje ve své knize Edwin Black:

Kuček vybíral platby za pronájem strojů, ale nevystavoval za ně žádné účty. Peníze ukládal na účet v Pražské Kreditní bance. Ženevská pobočka IBM informovala Kreditní Banku, že Kuček může volně nakládat s dvaceti procenty vkladů pro účely hrazení nákladů pobočky, jako jsou platy či pronájem. Bylo tak možné průběžně financovat provoz Pražské pobočky bez jakýkoliv písemných instrukcí ředitelství IBM New York nebo záznamů z oněch let. Fellingner pracoval tvrdě na tom, aby Česká pobočka dosahovala vysokých zisků. Trval na zákazu slev, omezování výdajů a dokonce navýšil Kučkovu bonus v závislosti na čistém zisku. Mezi lety 1941 a 1944 se roční obrát z výroby děrných štítků v Protektorátu zdvojnásobil z 2,6 na 5,3 milionu Korun.

(Edwin Black, *IBM and the Holocaust*, 2001)

Jak se zbavit společníků

Thomas J. Watson mohl být spokojen. Během války se mu, prostřednictvím neutrálních zemí, podařilo ochránit majetek IBM v pobočkách kontrolovaných Třetí říší, svou práci odvedli členové jednotek MRU, z nichž řadu vyškolilo přímo IBM a kteří pomáhali uchovat tabelátory a další stroje IBM objevené během osvobození Evropy. Skvěle mu pomáhala i řada manažerů, které sám vybral před válkou. Návrat některých z nich ale po válce nebyl žádoucí – měli by totiž nárok na podíl v Dehomagu.

Opětné získání Dehomagu byl dlouhý proces, který začal už pár dní po Německé kapitulaci. 18. Května 1945 poslalo vedení IBM v New Yorku tři dopisy na oddělení válečných záležitostí ministerstva zahraničí. V prvním bylo vysvětleno, že IBM vlastnilo společnost "Dehomag", která má vybavení rozmístěné po území celého Německa. IBM tímto žádalo o pomoc s dohledáním vybavení, které bylo v posledních dnech války bezpochyby často přemísťováno. V dopise se doslova uvádělo: "Počínaje lednem 1937 nám Dehomag přestal podávat podrobné informace o instalacích v Německu". (IBM ve skutečnosti mělo podrobné informace o umístění většiny strojů z roku 1944).

Druhý dopis obsahoval adresy dvou nemovitostí, které spravoval daňový zástupce IBM, a z nichž se společnost dožadovala nájmu za předchozí roky: "Bezpochyby byla nashromážděna značná částka za pronájem těchto budov".

Třetí dopis jen připomínal ministerstvu zahraničí, že je třeba okamžitě navázat kontakt s Dehomagem a dohledat umístění strojů.

(Edwin Black, *IBM and the Holocaust*, 2001)

Celý proces znovuzískání kontroly nad německou pobočkou (a řadou dalších v osvobozené Evropě) byl završen koncem roku 1945. Watsonovým lidem se navíc podařilo vyjmout majetek IBM z dosahu Vojenského zákona č. 52, který nařizoval zabavení veškerého majetku, který byl pod kontrolou Třetí říše nebo její vládní agentury (Dehomag po roce 1941 toto kritérium splňoval, protože spadl pod Maschinelles Berichwesen a členové jeho dozorcí rady byli nacisté).

Přestože původní plány reparací odváděných Německem se zásadně změnily díky Marshallovu plánu, v období těsně po válce byla řada podniků likvidována nebo převáděna do zahraničního vlastnictví. IBM se podařilo Dehomag z tohoto procesu vyjmout. Mezi netradiční formy reparací, které spojenci získali, patřily také

Nepříjemná pravda

Vydání knihy Edwina Blacka „IBM a Holocaust“ předcházela nejen řada let sbírání materiálů (mimo jiné i, byť poněkud problematicky, v archivech IBM), ale také důkladné zkoumání právníků a zkoumání autenticity zdrojů – mimo jiné i redakčními historiky médií jako je Der Spiegel, Stern či Le Monde.

IBM bohužel svou roli v tomto příběhu nezvládlo, přinejmenším zpočátku, zrovna na jedničku. Na druhou stranu, těžko si představit, že by vedení jiné významné firmy dokázalo reagovat lépe, nebo být k podobné “hrozbě” vstřícnější. Poté co materiály z Newyorského archivu skončily ve skříni experta na nejstarší hebrejské texty na New York University (Edwin Black k nim nakonec přístup získal), nahlédnutí do materiálů, které skupina bývalých zaměstnanců IBM shromáždila v soukromém muzeu ve Stuttgartu, bylo Blackovi na poslední chvíli zamítnuto (materiály byly později předány do archivů Hohenheimské university, kniha musela být dokončena bez přístupu k nim). Přestože IBM vědělo o přípravách knihy dva roky před jejím vydáním, vyjádřilo se k ní jen stručnou tiskovou zprávou:

Armonk, NY – 14. Února 2001

Nedávno vydaná kniha i později podaná žaloba proti naší společnosti spekulují o použití Hollerithových přístrojů nacisty a roli IBM.

IBM a jeho zaměstnanci po celém světě shledávají zvěrstva spáchaná nacistickým režimem odpornými a rozhodně odsuzují jakékoliv aktivity, které pomohly k těmto příšerným činům.

Po desetiletí bylo známo, že nacisté používali Hollerithovy přístroje a že německá pobočka IBM během třicátých let – Deutsche Hollerith Maschinen GmbH (Dehomag) – dodávala toto vybavení. Stejně jako stovky dalších zahraničně vlastněných firem, které v té době obchodovaly s Německem, také Dehomag přešel pod kontrolu německých úřadů před a během Druhé světové války. Je také všeobecně známo, že Thomas J. Watson obdržel a posléze odmítl a vrátil vyznamenání, které mu udělila německá vláda za jeho roli v globálních ekonomických vztazích. Tyto dobře známé skutečnosti se zdají být hlavním základem pro tato nedávná obvinění.

IBM nemá mnoho informací o tomto období a aktivitách Dehomagu. Většina dokumentů byla v průběhu války zničena nebo ztracena. Dokumenty které existují byly již před časem předány k veřejnému užívání, výzkumu a historickému studiu. Záznamy byly předány z poboček v New Yorku a Německu univerzitám New York University a Hohenheimské Univerzitě ve Stuttgartu – dvěma respektovaným institucím, s odborností nezbytnou pro správu těchto dokumentů. Nezávislí akademičtí odborníci nyní dohlížejí na přístup historiků a výzkumníků k těmto dokumentům.

Žaloba, která byla na IBM podána v průběhu víkendu, je zjevně načasována společně s vydáním knihy a založená na tvrzeních v ní. Na základě toho, co jsme doposud mohli vidět, se zdá, že nejsou k dispozici žádné nové skutečnosti nebo zjištění vztahu k této zásadní záležitosti či období.

IBM bere obvinění vnesená autorem a navrhovatelem žaloby velmi vážně a bude plně spolupracovat na odpovídajícím odborném rozboru historických záznamů.

(Překlad tiskové zprávy IBM z února 2001.)

Pozn.: podáno a následně staženo bylo několik žalob žádajících buď plné otevření archivů IBM, nebo odškodné – byly ale staženy zejména proto, aby neblokovaly uvolnění peněz z fond odškodného pro oběti Holocaustu (do něj přispěla i německá pobočka IBM částkou 3 miliony dolarů).

Řešení na míru

Thomas Watson vytvořil dokonalou korporaci. Společnost, která měla skvělé technologie, špičkové zaměstnance (o něž se vždy výtečně starala) a dodnes dokáže vyřešit takřka libovolné “informační” zadání. Jeho syn a nástupce, Tomas Watson Jr., převzal vedení IBM v roce 1952 a udělal z ní ještě fantastičtější společnost, bez níž by úsvit informačního věku vypadal bezpochyby jinak. První počítač IBM 701, zrod a sláva mainframe v šedesátých a sedmdesátých letech, vynálezy jako je DRAM, kreditní karty s magnetickým proužkem, přistání na měsíci řízené systémy IBM, diskety, pevné disky a v neposlední řadě PC – to jsou jen některé z vynálezů a konceptů, které vznikly v IBM.

Původní IBM PC z roku 1981. Na jakých počítačích bychom pracovali dnes, kdyby IBM svůj relativně otevřený standard pro osobní firemní počítač nevytvořilo?

Každá skvělá technologie skrývá potenciál ke zneužití – a nejinak je to s technologiemi informačními. V roce 1933 existovala v podstatě jen jedna společnost, která uměla informační a organizační potřeby státní byrokracie přeměnit na funkční řešení. Dnes jsou podobných globálních společností desítky či stovky. O to větší pozornost bychom měli věnovat tomu, aby se některá současná “řešení” v budoucnu neobrátila proti nám. My znamená každý z nás, zejména ti, kdo mají dostatečné odborné znalosti. Nepříjemná pravda totiž je, že korporátní programy „společenské odpovědnosti“, neziskovky ani nikdo jiný to za nás neudělá.